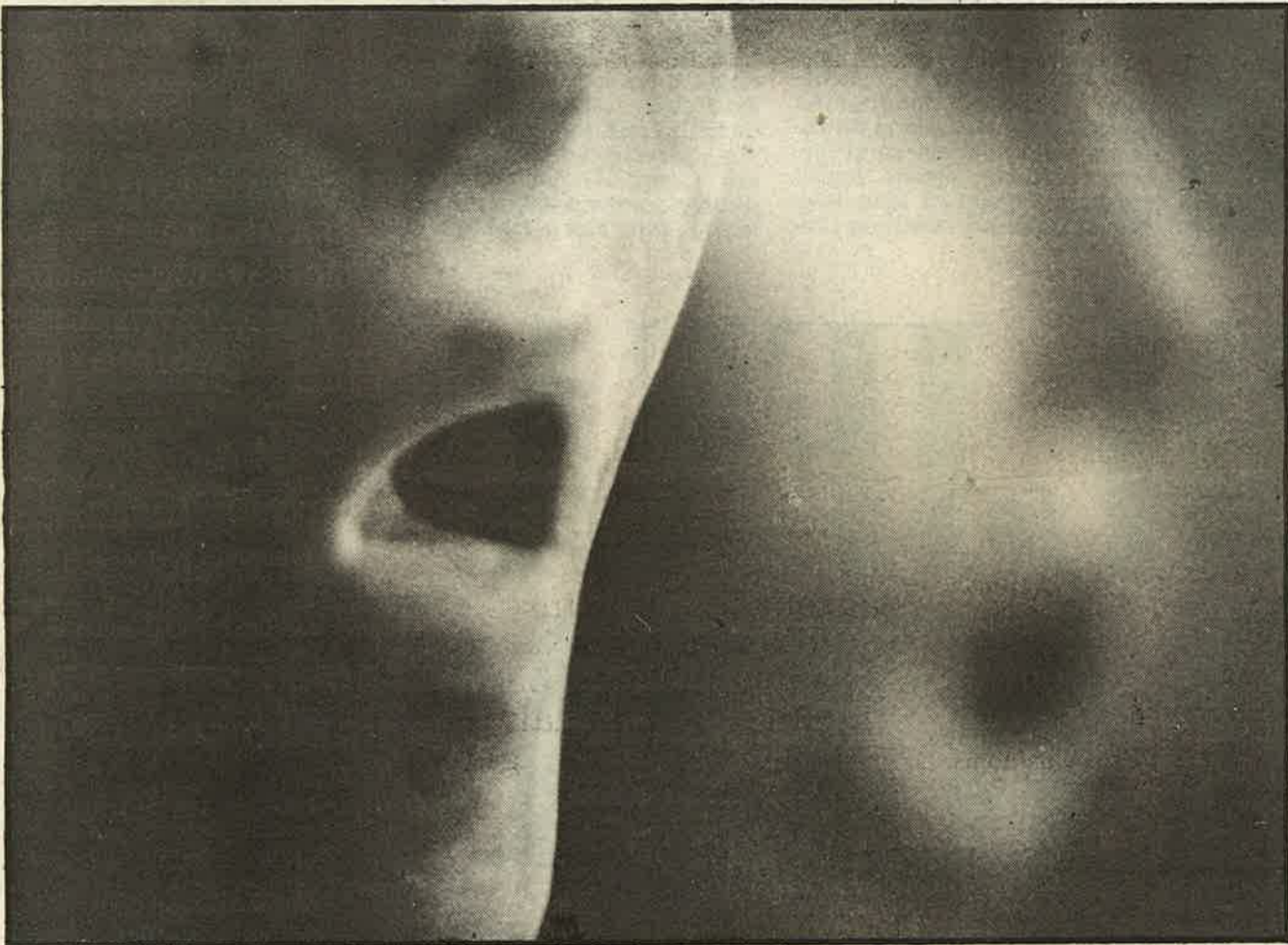

ZASHTO SE BORIMO?

Filmski režiser IVAN MARTINAC svojedobno je uputio dva pisma — Vlatku Pavletiću i Ivanu Aralici — u kojima ukazuje na važnost snimanja dokumentarne građe o hrvatskome domovinskom ratu na filmskoj (ne video!) vrpici. Kolegi Antunu Vrdoljaku nije pisao jer mu se to činilo uzaludnim. Na početku filmskoga festivala u Puli objavljujemo ulomke iz njegovih intrigantnih epistola u kojima je riječ i o zagrebocentrizmu

Ima naroda čiju historiju pišu dušmani tih naroda a ti je narodi štiju i šute

T.P. Marović

Svojedobno sam uputio dva pisma: Vlatku Pavletiću, književniku, negdašnjem ministru kulture i umjetničkome direktoru »Jadran-filma« (3. veljače 1993) i Ivanu Aralici, također književniku i predsjedniku Vijeća za strategiju razvitka Hrvatske (25. ožujka, na Blagovijesti). Središnja tema, uz nekoliko drugih, bio je moj prijedlog, tj. upozorenje da Republika Hrvatska svakako mora snimiti dokumentarne filmove (ne videoovrpce!) o ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Možda sam trebao pisati i Antunu Vrdoljaku, filmskome redatelju, direktoru HTV-a, ali čemu kada sam bio posve siguran da bi se ti filmovi davno realizirali da je to

gospodin Vrdoljak želio (i predložio).

Moram reći da mi uopće nije bilo do »dopisivanja« preko novina (pisao sam, zapravo, kolegama), ali kako vrijeme prolazi, a oni ne reagiraju (ni na koji način!), držim potrebnim svoje ideje priopćiti javnosti i kao filmski djelatnik uoči manje-više besmislenoga festivala u Puli jasno se ograditi od svih onih koji misle da ratišta nisu u prvome planu.

IZ PISMA PAVLETIĆU

Štovani gospodine, u »Slobodnoj Dalmaciji« od 30. i 31. siječnja ove (1993) godine pročitao sam Vaš intervju. Rekli ste:

— Zato sam i prihvatio poziv da dođem za umjetničkog direktora »Jadran-filma« ne bih li pridonio, koliko znam i umijem, boljoj organizaciji rada na putu od dobre ideje do profesionalno sačinjena scenarija. Bez valjana scenarija

nema ni vrijedna filma. Scenarij anticipira film i on ga u velikoj mjeri i omogućuje i određuje kao zanimljiv ili šablonski...

— Bio sam nakanio pokupiti sve prave kreativce među scenaristima kako bi producent i režiseri imali podlogu, tj. odskočnu dasku za skok u nepoznato...

— Ako smo se nekada žestili na sve što je dolazilo iz B-gradova (Beč, Budimpešta, Beograd), čemu današnje izazivaju netrpeljivosti prema Zagrebu?! Kao da nekim Hrvatima nije potrebna država ili pak samo drže da Hrvatskoj nije potreban glavni grad!

Vidite, štovani gospodine, sklop Vaših izjava prisiljava me na odgovor. Dopustite da budem osoban! Dakle:

Čak i kada bi stajala Vaša tvrdnja da bez valjana scenarija nema ni vrijedna filma (što povijest filma demantira), bez ikakve sumnje stoji i to da ni najbolji scenarij nije nikakvo jamstvo

za dobar film naprosto zato što scenarij nije podloga, tj. odskočna daska za film, nego je to isključivo — redateljeva filmska »misao«, odnosno »osjećanje« (A. Gide: »Moje osjećanje snažno je kao misao«, jer film, tj. režiranje filmova nije zbir umijeća, nego izvorna, uzasno iscrpljujuća, stvaralačka djelatnost.

Robert Bresson, najveći živi filmski redatelj, kaže: »Na samome snimanju znam što neću, a pokušavam naći ono što hoću«. Za realizaciju svojega najboljeg filma »Osuđenik na smrt je pobjegao«, koji traje 102 minute (2790 m) »potrošio« je više od 100.000 m vrpce, i to uglavnom — ne na dublove.

Tzv. »pripreme projekta« u kreativnom smislu na filmu su jednako besmislene kao i u glazbi, jer se te dvije umjetnosti rađaju »iz trenutka u trenutak«, a i reproduciraju na sličan način. Molim Vas što bi, po Vama, bila pri-

prema za skladanje izvan samog skladanja?

Prema jednoj (mojoj) »podjeli« umjetnosti iz 1960. — na izravne (vremenske), asocijativne (pretvorbene) i fizičke (prostorne) umjetnosti — film bi spadao u grupu vremenskih umjetnosti (uz glazbu), a ne prostornih (likovne umjetnosti, teatar), ni asocijativnih (književnost, teatar). U ono vrijeme to je bila krivovjerna postavka, ali se pokazala ispravnom. Jedino film i glazba u trenucima reproduciranja djeluju izravno na čovjekov organizam, tj. na težište (središte) organizma i u tome se krije razlog zašto se samo na koncertima i u kino-dvoranama plače.

Vjerujte mi na riječ, imam neka iskustva sa scenarijima. Od 1958, kada sam Mihovilu Pansinju u kino-klubu »Zagreb« predao svoj prvi sinopsis, koji nije prihvaćen (valjda zbog avangardnosti), režirao sam 60 filmova po vlastitim predlošcima i odgovorno tvrdim da ne postoji »kopča« između kvalitete predloška i vrijednosti gotova filma. Možda je takav stav mrvicu radikalniji, ali je u biti točan. Moj prijedlog je, dakle, sljedeći: Na temelju do-

sadašnjih filmova izaberite redatelja, a oni neka se brinu o konkretnim projektima. Eliminirajte jednom zauvijek sve one koji su snimali raznorazno filmsko smeće, a onima koji iza sebe imaju DJELO — pružite svaku moguću pomoć (dramaturšku, tehničku i inu). Neka redatelj stoji iza svoje zamisli, a Vi (kao umjetnički direktor) stajate iza redatelja. Tako ja gledam na Vašu funkciju u normalnim vremenima. Samo, ovo naše, sadašnje vrijeme nije normalno, mirnodopsko. Ovo je vrijeme, nažalost, ratno, vrijeme za umiranje, kako bi rekao Salomon u svojoj »Knjizi«.

Što nam je raditi u takvom vremenu?

Ljubo Šikić i mnogi drugi (iz Društva) nariču za cjelovečernjim igranim filmovima. Kažu da su ih Srbi od početka rata realizirali više od dvadeset. Ne zavidim Srbima na tim filmovima. To je, naprotiv, besramno. Ja im zavidim na dokumentarnome materijalu snimljenom u Vukovaru. I mi smo tamo trebali imati svoju filmsku kameru. I ne samo tamo. Podsjećam se:

Nakon drugog svjetskog rata Amerikanci su zaplijenili od Nijemaca 30.000 m 16 mm filmske

ZASHTO SE BORIMO (WHY WE FIGHT)

12 filmova od 20 — 75 minuta
1942 — 1945.

Supervizor i producent: FRANK CAPRA
Pomoćnici redatelja, u uniformama: JOHN HUSTON, GEORGE STEVENS, WILLIAM WYLER

Skladatelj glazbe (za sve filmove): DIMITRI TIOMKIN

Čitatelj komentara: WALTER HUSTON
Proizvodnja: MINISTARSTVO RATA SAD (USA WAR DEPARTMENT)

1942.
UOČI RATA (PRELUDE TO WAR) ... redatelj: CAPRA

NACISTIČKI UDARAC (NAZIS STRIKE) ... redatelj: CAPRA, ANATOLE LITVAK

1943.
RAZDVOJI I POKORI (DIVIDE AND CONQUER) ... CAPRA, LITVAK

POBJEDA U TUNISU (TUNISIAN VICTORY) ... CAPRA, ROY BOULTING (?)

BITKA ZA BRITANIJU (THE BATTLE OF BRITAIN) ... CAPRA, ANTHONY VEILLER

UPOZNAJ SVOJEGA SAVEZNIKA-BRITANIJU (KNOW YOUR ALLY BRITAIN) ... VEILLER

BITKA ZA RUSIJU (THE BATTLE OF RUSSIA) ... CAPRA, LITVAK

1944.
BITKA ZA KINU (THE BATTLE OF CHINA) ... CAPRA, LITVAK

1945.
RAT DOLAZI U AMERIKU (WAR COMES TO AMERICA) ... LITVAK

UPOZNAJ SVOJEGA NEPRIJATELJA: JAPAN (KNOW YOUR ENEMY: JAPAN) ... JORIS IVENS

UPOZNAJ SVOJEGA NEPRIJATELJA: NJEMAČKU (KNOW YOUR ENEMY: GERMANY) ... GOTTFRIED REINHARDT

DVA SU PORAZENA, JEDAN NASTAVLJA (TWO DOWN, ONE TO GO) ... CAPRA

Napomena:

Podaci koje ovdje donosimo o seriji američkih dokumentarnih filmova iz drugoga svjetskog rata točniji su od onih u Filmskoj enciklopediji.

vrpce snimljene u petoj ofenzivi. Razgovarao sam s čovjekom koji je kao član međunarodne komisije vidio taj čudesni materijal. Kaže da su sva lica snimljena. Jugoslavija se nije mnogo trudila da ga dobije. »Autori« su radije režirali »Neretvu« i slične filmove. Možda bi Republika Hrvatska mogla do njega doći. Zašto ne? I tako je najviše Hrvata izgubljeno u virovima Sutjeske.

Nego, vidite li, štovani gospodine, kako se povijest, barem na ovim prostorima, ruga. Oja Kodar (Palinkaš) režira scene iz domovinskoga rata; a mladi snimatelji ginu s videokamerama u rukama, snimajući vrlo nepostojane videozapise. Koga optužiti za sabotazu?

Zašto HTV, Ministarstvo kulture ili »Jadran-film« nisu osigurali »Ariflex« ili »Bolex« kamere i umkher ili negafiv-

-vrpce? Molim Vas, gospodine Pavletiću, razgovarajte i s predsjednikom, ako treba. Neka se barem snimi oslobodnje Hrvatske i rat u Herceg-Bosni. Jean Cocteau je svojedobno izjavio da kamera prati Smrt na njezinu poslu, a kod nas je Smrt na velikom, ružnom poslu. Treba je snimiti, znački i trajno. Da smo je prije dvije godine snimili, mogli smo je već prikazivati svijetu. Ako je ne snimimo uopće, reći će (SMRT) da kod nas nije ni bila. Ispričat ću Vam priču.

Godine 1942. Amerika je izabrala jednoga od svojih najboljih redatelja Franka Capru i povjerila mu realizaciju 12 filmova pod zajedničkim naslovom »Why We Fight« (»Zašto se borimo«). On je na tome zdušno radio od 1942. do 1945. (podaci u našoj »Filmskoj enciklopediji« su pogrešni).

Bio je supervizor i redatelj. Pomagali su mu Anatole Litvak, Anthony

Veiller, Joris Ivens, Gottfried Reinhardt i u vojničkim uniformama William Wyler, George Stevens, John Huston. Zanimljivo je da je na titlu producenta pisalo USA WAR DEPARTMENT. Navest ću Vam naslove svih filmova, jer je do njih teško doći... (slijedi spisak)

Eto, štovani gospodine Pavletiću, Hrvatska bi se trebala, po mojemu mišljenju, koristiti raspoloživim sredstvima i kadrovima uglavnom na to da snimi i montira »ratne materijale«, a kada, ako Bog da, »zavlađa« mir, tada bi se mogla organizirati i mirnodopska produkcija.

Što se tiče Zagreba (»Zagreba«) priznajem da ima i onih koje ste u intervjuu opisali. No reći ću Vam nešto u ime časnih (umjetnika i građana) koji stjecajem okolnosti ili po vlastitom izboru žive u Splitu i drugim, sličnim, »perifernim centrima«. Ne

postoji njihov animozitet prema »Zagrebu«, nego, rekao bih, vrlo umjerena i redovito samozatajna reakcija na odnos »Zagreba« prema njima. Da se razumijemo: Zagreb je predivan grad — urbanistički, arhitektonski, hortikulturno. Zagreb je i središte hrvatske kulture i metropola Hrvatske, ali to ne bi trebalo značiti da svaki zagrebački umjetnik kada mu padne na pamet može dobiti »Nazora«, »Gorana« ili ući u Akademiju. Zagrebocentrizma je, vjerujte, svim ljudima od bilo kakva značaja — preko svih glava. Oprostite na gorčini. Prsti mi se mrznu. Zima je.

Sa šovanjem
Ivan Martinac

IZ PISMA ARALICI

Štovani gospodine, točno je 23 sata i 20 minuta. Dispečer HEP-a

»Vidite li, štovani gospodine, kako se povijest, barem na ovim prostorima, ruga. Oja Kodar (Palinkaš) režira scene iz domovinskog rata, a mladi snimatelji ginu s videokamerama u rukama, snimajući vrlo nepostojane videozapise. Koga optužiti za sabotazu?«

»Da se razumijemo: Zagreb je predivan grad — urbanistički, arhitektonski, hortikulturno. Zagreb je i središte hrvatske kulture i metropola Hrvatske, ali to ne bi trebalo značiti da svaki zagrebački umjetnik, kad mu padne na pamet, može dobiti »Nazora«, »Gorana« ili ući u Akademiju. Zagrebocentrizma je, vjerujte, svim ljudima od bilo kakva značaja — preko svih glava«

Znalci su mi se javili telefonom. Oduševljeni su. Na Danima je »izgorio«. Jebeno je to (oprostite)! Znaju tko si, a opet nekako ne znaju. Daleko si. U Splitu. Kao da to nije u Hrvatskoj. Vidite, gospodine: Tonči Petrasov Marović, jedan od najvećih ako ne i najveći hrvatski pjesnik nakon Ujevića, nije stigao služiti ni »Gorana« ni »Nazora«. To počinje iritirati. Je li Hrvatska ukleta zemlja? Kakvo je to pravilo — da Hrvat ili ne zna ništa o drugom Hrvatu ili ne mari za njegovo djelo. »Zagreb« se neukusno metropolizirao u svakom pogledu. Vama je, naravno, jasno da nas to slabi. O, Bože!

S ostatkom snage otukat ću Vam — američki dokumentarni »program« ZAŠTO SE BORI-MO na kojemu je od 1942-1945. radila izabrana grupa američkih filmskih djelatnika.

Sa šovanjem
Ivan Martinac

poklonio mi je 20 minuta kao starom psu — ogledanu kost. Nastavljam uz voštanicu.

Vidite, 30. i 31. siječnja gospodin Vlatko Pavletić dao je intervju »Slobodnoj Dalmaciji«. Odgovorio sam mu na kućnu adresu jer mi se to činilo učinkovitijim od »prepućavanja« preko novina. Nikakva odjeka. To je valjda hrvatski običaj. Trebalo bi ga patentirati. Dakle, i Vama pišem iz istih razloga. Rekao sam, naime, samome sebi: ako Pavletić ne reagira, napisat ću pismo Aralici. On je ipak na čelu Vijeća za strategiju razvoja Hrvatske.

O filmu najkraće — strateški. Prozivam Ministarstvo za prosvjetu i kulturu, HTV i »Jadran-film« što nisu tako reći ništa uradili da bi se zapamtio rat u Hrvatskoj. Mladi snimatelji su nam ginuli na ratištima s videokamerama (a ne 16 mm filmskim kamerama) u rukama. Video nije FILM. To je drukčiji — nesavršeniji, prolazniji medij. Videozapis nema ni tehničke kvalitete ni trajnosti. Zamislite, gospodine, kako bi to

Kadar iz filma »Lutke« Ivana Martinca